

JÁ O PLATONISMU, CMOREJ O VÝRAZECH A SEMIVÝRAZECH

Jaroslav Peregrin

Musím se přiznat, že z článku Pavla Cmoreje „Platonizmus, výrazy a semivýrazy“ (*Organon F XIII*, 2006, 218 – 231), ve kterém jeho autor na čtrnácti stránkách reaguje na několik stránek mého článku „Lesk a bída platonistické koncepce sémantiky“ (*Jazyk z pohľadu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*, ed. M. Zouhar, Príloha *Organonu F*, 2006, 38 – 49), jsem poněkud na rozpacích. Cmorej konstatuje, že moje kritika je „šitá horkou jehlou“. Já mám, upřímně řečeno, přesně týž pocit z jeho textu, ale kdybych ho měl rozebrat tak podrobně, jako on rozebíral můj, musel bych napsat článek asi tak čtyřicetistránkový; a i pomineme-li fakt, že tak by už za chvíli *Organon F* nemohl tisknout nic jiného než naši polemiku, připadá mi tohle jako přece jenom poněkud neefektivní využití času, který je možné věnovat diskusím věcnějším. Takže myslím, že posouzení, či jehla měla vyšší teplotu, ponechám na čtenářích. Jenom na ukázkou předvedu, jak by moje reakce na Cmorejův text mohla vypadat:

Nazdávam sa, že ak je niečo zavádzajúce, tak to je názor, že Platónova teória ideí je číra mytológia.

Nezaujatý pohľad do dejín filozofie od Platóna do konca 20. storočia svedčí o niečom inom.

Kdybych chtěl být tak pedantický jako Cmorej, musel bych opáčit, že jsem nikde nefekl, že je to *čírá* mytologie. (Přesněji řečeno musel bych napsat: „Nevím, kde Cmorej sebral, že je podle mne Platónova teorie idejí *čírá* mytologie ...“.) V každém případě o tom, že na Platónovy výklady o říši idejí pasuje termín *mytologie*, se mi nezdá být možné pochybovat.

I když pominu úsměvnost toho, jak si Cmorej osobuje právo vykládat, který pohled je *nezaujatý*, pak smysl tvrzení, že dějiny filosofie ukazují, že Platónova nauka o idejích není mytologie, mi uniká. Jak nebo čím to ukazují?

Potvrďuje to dokonca aj uvedený citát z Peregrinového článku, pretože je prinajmenej otázne, či možno za číru mytológiu pokladať svet ideí, ktorý je nástrojom porozumenia a výkladu nášho sveta.

Samozrejme, mali by sme rozlišovať Platónov svet ideí, ktorému určite nechýbajú nápadné mytologické prvky, od platónskeho sveta ideí, akým je napr. Fregeho ríša zmyslov, čísel, funkcií a iných ideálnych entít, Tichého svet konštrukcií alebo svet abstraktných objektov, ktoré sú predmetom skúmania rôznych matematických teórií.

V uvedenej citácii Peregrin nebadane prešiel (hoci nemyslím, že vedome) od Platónovho sveta k platónskemu.

Jeho formulácie vzbudzujú dojem, že v podstate ide o jedno a to isté.

Tomu opäť nerozumím. Domnívam sa, že každá mytológia je samozrejme „nástrojom porozumenia a výkladů našeho sveta“. Čím by bola jiným? Nástrojem kráčení dlouhých zimních večerů?

Uvedené platonistické teorie se samozřejmě od té Platónovy podstatně liší; stejně tak, jako se liší jedna od druhé. Podstatně se mi však zdá být, že určitá část moderních sémantických teorií sdílí základní Platónův názor, že poukazem na existenci nějaké ideální říše vysvětlíme, co je to význam.

Hovořím prostě o tom, co je platonistickým teoriím (od Platóna samotného až po jeho současné souputníky) společné. Nemám tedy pocit, že bych odněkud někam přecházel.

Nemám ponětí, čím by měly moje formulace takový dojem vzbuzovat. Hovořím o tom, co je všechny tyto (jinak někdy skutečně podstatně odlišné) teorie spojuje.

Namísto toho, abych v tomhle pokračoval, vrátím se na začátek naší diskuse. To, že jsem se ve svém textu zabýval tím Cmorejovým, bylo vyvoláno faktem, že v něm Cmorej kritizoval moje názory, jak jsem je vyjádřil ve své knize *Význam a struktura* (OIKOYMENH, Praha, 1999). Cmorej („Semivýrazy a výrazy“, *Jazyk, logika, věda*, ed. P. Sousedík, *Filosofia*, Praha 2005, 84) mj. napsal:

Menej opatrné sú [Peregrinove] tvrdenia o nevyhnutne pravdivých výrokoch. Na strane 106 píše: „Budeme-li o nutnosti hovořit jako o pravdivosti v každém možném světě, můžeme říci, že i pro výrok, který znamená (v našem současném světě) něco, co je pravdivé ve všech možných světech, bude existovat možný svět, ve kterém bude nepravdivý. Budou totiž existovat světy, ve kterých bude znamenat jiné věci než v tom našem, a v některých z nich bude znamenat něco nepravdivého.“ Domnívam sa, že to možno konzistentne tvrdiť iba o semivýrokoch, pretože iba tie „môžu znamenať“ niečo

iného než znamenajú v „našom“ jazyku. Peregrin to však tvrdí o jazykových vyrazoch, ktoré majú význam, teda o celkoch (S, U) zložených z nositeľa S a jeho významu U v nejakom jazyku. To znamená, že jeho výrok (S, U) *môže* mať v inom či tom istom jazyku význam Z odlišný od U a byť tým istým výrokom ako (S, U).

Autor konstatuje, že hovorím o jazykových výrazoch (v jeho smyslu). Domníval jsem se, že k tomuto závěru nemohl dojít jinak než na základě přesvědčení, že slovem *výraz* (resp. *výrok*) v citované pasáži nemohu myslet jeho *semivýraz*, a že toto slovo nic jiného, než buďto jeho *semivýraz* nebo jeho *jazykový výraz* znamenat nemůže. Především proto jsem se pokoušel ukázat, že slovo *výraz* ještě něco jiného znamenat může, a že to něco jiného je dokonce jeho nejobvyklejší smysl.

Cmorej ovšem ve svém posledním textu přesvědčení, které jsem mu takto připsal, vehementně popírá: říká, že faktický smysl slova *výraz* ho vůbec nezajímá. Pak jsem ovšem zcela přestal rozumět tomu, o co opírá výše uvedenou kritiku mého textu. Z čeho vyvozuje, že říkám-li *výrok*, jde o *jazykový výraz* v jeho smyslu?

Navíc mám obavu, že po přečtení jeho posledního textu jsem přestal chápat už i to, proč vlastně Cmorej svou terminologii *semivýrazů* a *jazykových výrazů* zavedl. Původně jsem se domníval, že je tomu tak, že *semivýrazem* se rozumí prostě nějaký typ zvuku či inskripce, uvažovaný v abstrakci od jakýchkoli sémantických vztahů, do kterých může v reálném světě vstupovat (což by znamenalo, že *semivýraz* – jako takový – nemá žádný význam), zatímco *jazykový výraz* je prostě uspořádaná dvojice, jejímž prvním členem je *semivýraz* a druhým je nějaká entita, které říkáme význam tohoto výrazu (což by znamenalo, že *jazykový výraz* má svůj význam nutně). Ve svém původním článku Cmorej skutečně říká, že „*semivýrazy* samy osebe sú útvary bez významu“ („*Semivýrazy a výrazy*“, 63) a že *jazykový výraz* je „útvár zložený z dvoch zložiek, významu a jeho nositeľa – nejakého *semivýrazu*“ (*ibid.*, 65) Domníval jsem se tedy, že Cmorejova dichotomie je určená k tomu, aby nám odpomáhala od víceznačnosti takových výrazů jako je „výraz „kuň““, kterými se může myslet jak pouze příslušný grafický/akustický tvar, tak i tento tvar plus jeho současný význam“.

Cmorej však říká, že „*jazykový výraz* (S, M) pozná a dokáže identifikovat iba človek, ktorý pozná obidve jeho zložky a vie, že *semivýraz* S je nositeľom významu M“ („*Platonizmus, ...*“, 222). Co to ale tady znamená, že S je *nositelem* M? Že spolu vytvářejí uspořádanou dvojici? To by

bylo triviální, protože uspořádanou dvojici jistě tvoří jakékoli dvě entity. Nebo že je mezi nimi nějaký kontingentní vztah (například, že jsou propojeny v rámci nějakého empirického jazyka)? Proč bych však k poznání a identifikaci uspořádané dvojice potřeboval vědět něco o nějakém kontingentním vztahu jejich členů? Uspořádanou dvojici <Karel, Petr> jistě dokážu poznat a identifikovat bez toho, abych věděl, zda například Karel Petra kope!

Cmorej dále říká, že semivýraz může (nebo nemusí) mít význam. Protože jazykový výraz, nakolik tomu rozumím, může být tvořen *jakýmkoli* semivýrazem plus jakýmkoli objektem, může být jeho první složkou i semivýraz, který má význam. Takže můžeme mít jazykový výraz (S, M), který má z definice význam M, jehož první složka však má (v důsledku empirických faktů) *nějaký jiný* význam. Navíc nevím, zda něco brání tomu, aby jako semivýraz fungovala i nějaká uspořádaná dvojice, takže nevím zda nemůže mít kontingentní význam i nějaký *jazykový výraz*. To by znamenalo, že by jazykový výraz (uspořádaná dvojice) mohl mít za určitých okolností *tři* různé druhy významu: zaprvé svou druhou složku, zadruhé význam, který má kontingentně jeho první složka, a zatřetí význam, který má kontingentně celá tato dvojice. Takže se mi zdá, že namísto vyjasnění pojmů zde dochází spíše k jejich zmateení. Ale předpokládám, že tohle se mi zdá proto, že tomu (přes obsáhlé diskuse, které jsem o tom s Pavlem Cmorejem i s dalšími příznivci jeho „terminologického zlepšováku“) vedl, prostě nerozumím.

*Katedra logiky
Filosofická fakulta Karlovy Univerzity
Celetná 20, 110 00 Praha 1
e-mail: peregrin@ff.cuni.cz
<http://jarda.peregrin.cz>*